

Fig. 1. Bavelse. Ydre, set fra Sydøst.

V. H. 1929

BAVELSE KIRKE

TYBJERG HERRED

Efter at have været Hovedsogn for Skelby blev Bavelse 1649 *Anneks* til Glumsø. 26. Maj 1673 fik Christoffer v. Gabel til Bavelse Gavebrev¹ paa Jus patronatus og Kaldsret. Bavelse købtes 1710 af Frederik 4. og har siden været forenet med Næsbyholm. Fra dette Gods, der efter 1716 har været i Privateje, overgik Kirken til Selveje 1. April 1924.

Kirken ligger ved Sognets Sydgrænse, tæt ved Bavelse Sø og tæt ved Herregaarden Bavelse, der nævnes paa Valdemar Sejrs Tid. Kirkebyen blev nedbrudt 1670 og Jorderne lagt under Hovedgaarden². Terrænet falder jævnt ned mod Søen. Mod Syd og Vest hegnes Kirkegaarden af et Stendige, som støtter dens Jordfyld.

Bygningen består af Kor og Skib fra romansk Tid, Taarn og Vaabenhus fra gotisk Tid.

Den *romanske Kirke* er opført af raa eller kløvet *Granit*, ordnet i nogenlunde regelmæssige Skifter, kvaderfuget og med raat hugne Hjørnekvadere. Af oprindelige Vinduer har Koret bevaret sit nordre. Skibet, hvis Murhøjde er o. 4,80 m, har i hver Langmur haft tre Vinduer, af hvilke det vestligste Par sidder tæt vest for Dørene. De fire er fuldstændigt, et femte fragmen-

tarisk bevaret, alle i helt tilmuret Stand. Syddøren stod indtil 1915—16 uskadt³; dens retvinklede Aabning var kronet af en Tympanon i et forsænket Rundbuefelt; de indre Vanger overdækkedes af en Rundbue. Nu er den udvidet og Tympanonstenen forsvundet. Norddørens øvre Dele er ødelagt af et nymodens Vindue. Alle Bygningens tre romanske Taggavle staar velbevarede. Baade Korets Østgavl og Skibets Vestgavl har tæt under Toppen en korsformet Glug og i Tagfodhøjde en vandret, 25—28 cm bred, o. 16 cm dyb Rende, der senere i Middelalderen er udmuret med Munkesten. Det maa antages, at der i disse Fordybninger har ligget ydre Bjælker, og at det oprindelige Tagværk har dækket helt ud over Murgavlene.

Gotiske Ændringer og Tilbygninger, alle af Munkesten i Munkeskifte. Tid-

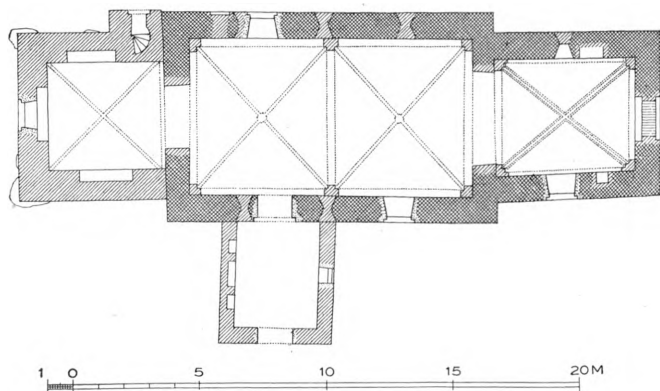

Fig. 2. Bavelse. Plan. 1:300. Maalt af Th. Havning 1917
(C. G. Schultz 1931).

ligt, allerede o. 1250 (sml. Kalkmalerier), er der indbygget et ungotisk *Korhælv* af Munkesten, 26—27 cm lange. Det hviler paa Hjørnepiller med Sokkelled under deres Øst- og Vestsider og med omkringløbende Kragbaand. Vægbuerne er i Nord og Syd runde, i Øst og Vest spidse, Ribberne svære, femsidede, selve Hælvet

Helstens, kuppelmuret, svagt indskaaret over Ribberne. Langt yngre, fra 1400'erne, er *Skibets Hælv*, af almindelig sengotisk Type, med Kvartstensribber og Topfirkant (brede Overribber). Den spidse Korbue er stærkt udvidet.

Af gotiske Vinduer har Koret haft et spidsbuet Østvindue og et fladbuet Sydvindue; et lignende spores i Skibets Sydmur. I Skibets Nordmur ses vest for Norddøren en lavsiddende Blænding, 95 cm høj, der er Levning af et yngre Vindue. En lignende Blænding, der dog ikke kan have været Vindue, findes i Korets Sydmur. De to Østgavle har paabyggede Kamme med Topfinde. Baade Korets og Skibets Tagværker er sengotiske. Over Skibet er der Dragerstol med Huljernes Stregnumre og Tegn; over Koret findes hverken Stol eller Krydsbaand, men det nederste af de to Sæt Hanebjælker har opadrettede Skraabaand (Stregnumre).

Vaabenhuset (Fig. 3) er fra o. 1500, men opført i to Byggeperioder. Det har haft rundbuet Dør i spidsbuet Spejl, men det indre Karmled med Rundbuen er borthugget 1915—16. Tæt over den endnu bevarede Spidsbue sidder fem

Gavlblændinger, hvoraf de to er skjoldformede, de tre spidsbuede. Et Savskifte paa Østsiden og en Trappestikfrise paa Vestsiden viser den oprindelige Gesimshøjde. Lidt senere er Murene forhøjede sammen med Gavlen, der derved fik sine tretten, usædvanlig smaa Kamtakker. Fra første Byggeperiode stammer Vestvæggens tre lavtsiddende Sparenicher, den søndre rundbuet, den midterste fladbuet og den nordre spidsbuet. Begge Bygningens Afsnit, ogsaa det yngre, er af store Munkesten i Munkeskifte. Det ganske enkle Tagværk er sengotisk.

Taarnet med dets Vindeltrappehus er jævaldrende med Vaabenhusets ældre Dele; det har i Munkestensmurene blandet en Del Kamp. Den lille Taarnbue er spids; i Taarnrummets andre Vægge findes spidse Spareblændinger, af hvilke den vestre har omfattet et fladbuet Vindue. Taarnhvælvet har ligesom Skibets Hvælv Kvartstensribber, men ingen Toprude (lette Overribber). Mellemstokværket faar sit Lys gennem et ret stort, fladbuet, nu delvis tilmuret Vestvindue; af Væggenes Sparenicher er kun den nordre spidsbuet, de andre fladbuede. Klokkestokværket har til alle fire Verdenshjørner to fladbuede Glamhuller. Den syvtakkede Østgavl har fem spidsbuede Højblændinger, men paa Toptakken findes et Cirkelfelt, og i en nederste Blændingsrække, under et Savskifte, er der to andre Smaacirkler og to Skjoldfelter. Vestgavlen er ommuret med moderne Sten. Det sengotiske Tagværk er groft, uden Krydsbaand eller Dragerstol (hugne Numre).

Hele Kirken staar hvidkalket og teglhængt. De aabne Vinduer er formede efter spidsbuede Støbejernsstel. I det Indre er Ribbernes Undersider optrukne med rød Kalkfarve.

H. M. 1913

Fig. 3. Bavelse. Vaabenhus, før Dørens Omdannelse.

KALKMALERIER

Over Hvælvene findes i Skibets Sydøsthjørne glittet romansk Malerimørtel, der paa Triumfvæggen har bevaret Farvespor, vistnok Rester af en Mæanderfrise fra o. 1200.

Fra o. 1250 stammer Korhvælvets forlængst overkalkede Malerier, hvis mo-

dellerede Glorier viser sig som Kredse af smaa, runde Fordybninger. Af Glorier-nes Gruppering kan slutes, at der i Østkappen har været en stor Figur omgivet af fire mindre (sikkert Kristus som Verdensdommer og Evangelisttegn), i Nordkappen og i Sydkappen seks—syv, hvoraf den ene var et Barn (Kongernes Tilbedelse og Fremstillingen i Templet?), i Vestkappen fire eller fem paa Række, derover to mindre og øverst to større. Desuden har der været Enkeltfigurer nederst i hvert Kappeflig. 1891 forsøgt det at fremdrage selve Kalkmale-

rierne, men deres Farver viste sig at være ødelagte⁴.

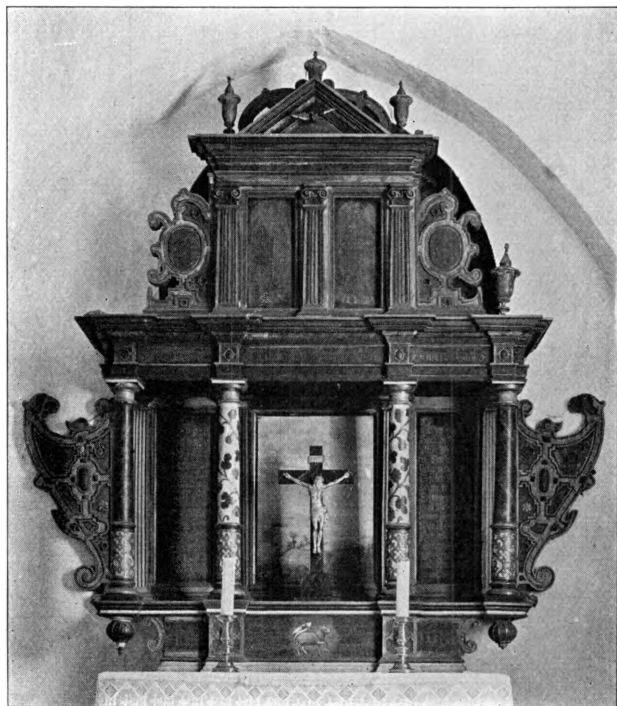

Fig. 4. Bavelse. Altertavle.

H. M. 1914

INVENTAR

Alterbordet er muret og dækket med Fyrrepanel med kannelerede Pilastre og Arkader, men alt skjules nu af et helt nyt, glat Fyrrepanel.

†*Alterklæde* af rødt Fløjlm med Guldbroderi, nævnt 1712 (Rgsk.).

Altartavle i Højrenaissancetil fra o. 1600 (Fig. 4), vistnok af en fyensk Snedker, ret enkel, men fast komponeret, med fire toskanske Storsøjler og prydet med Kassetteværk, især paa Vingerne. I Topvingernes Oval-

felter er malet to Vaaben, henvisende til Corfitz Ulfeld til Bavelse og hans Hustru Elisabeth Brockenhuus til Egeskov (gift 1596, død 1603), hvis fyenske Besiddelser forklarer, at de lod en Fynbo udføre Arbejdet. Ved Kirkens Overgang til Selveje har man desvære opforgylt og opmalet Tavlens indtil da velbevarede, smukke, gamle Staffering. Denne var i Hovedsagen næppe ældre end det »Anno 1692«, som stod i Fodstykkets Sidepartier og dækkede Renaissanceornamenter fra Tavlens første Tid. De to inderste Søjler omslynges af Vinranker. I Fodstykkets Midtfelt er malet et Lam med Sejersfane, omgivet af tilsvarende Indskrifter (Joh. 1), i Storstykkets Sidefelter læses Nadverordene, paa Gesimserne andre Skriftsprog, alle med gylden Fraktur paa sort Bund. I de to Topfelter er Malerier af Moses og Aron. Nyere og tarveligt er derimod Storstykkets Midtfelt, med et Landskab, foran hvil-

ket der er stillet et moderne Krucifiks. 1758 nævnes der et Maleri, »Kristus æder Paaskelammet«.

Fra en sengotisk *Altertavle* stammer en nu paa Skibets Nordvæg opstillet Gruppe af Eg, 105 cm høj, forestillende Gud Fader og Gud Søn (Fig. 6). Værkstedsarbejde i nordtysk Maner, fra Tiden ved Aar 1500. Svage Spor af Staffering er iagttaget.

Altersølv. Kalk, 19 cm høj, af kbh. Prøvesølv 1737, med sekstunget Fod, flad seksdelt Knop, sekskantet Skaft, oprindeligt Bæger; Mestermærke for Jens Christensen 1733 (Olrik 228). Samtidig *Disk* med samme Mærker.

Alterstager, 24—25 cm høje, i kraftige Renaissanceprofiler, balusteragtige, med flad Lyseskaal og højere Fodskaal. Paa Skaftet er graveret to Vaaben, Brockenhuus og Tinquus, samt Bogstavet A; Vaabnene kan henvise til førnævnte Elisabeth Brockenhuus' Farmoder Anne Tinquus, død 1565, men Stagerne er dog næppe ældre end Altertavlen.

Font af Granit, romansk. Den firkløverformede Kumme, Tvm. 84 cm, er formet omtrent som

den i Skelby, men under en kort, cementeret »Hals« er Foden forsænket i Gulvet, saa at man kun ser det øverste af dens Rundstav.

Fad af sydtysk Arbejde, Tvm. 62 cm, med Bebudelsesrelief omgivet af Hjort- og Hundfrise, der ogsaa findes paa Randen.

Et lille sengotisk *Krucifiks* er nu restaureret, suppleret og opsat over Taarnbuen. Den tidligere armløse, o. 51 cm høje Figur har tornekronet Hoved med glatte Lokker, Øjne uden Detailler, aaben Mund, kløftet Skæg. Brystet er svagt hvælvet, Lændeklædet har knækket, uroligt Foldekast og Flig ved højre Hofte; Benene er svagt bøjede. Det ufuldstændige Korstræ, der nu er helt fornyet, havde langs Kanterne halvrunde Skiver og endte i firkantede Plader.

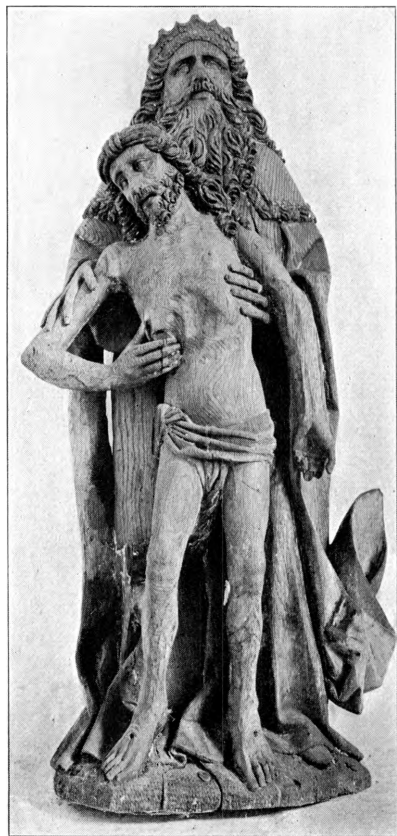
1755 var »over Koret et lidet Krucifiks i Midten. Derunder disse Ord: Denne Prædike-Stoel haver ærlige og velbiurdige Lorendtz Uldfeldt og Frue Elsebeth Brochenhuus givet til Kirken Ao 1596«⁷.

Fig. 5. Bavelse. Prædikestol 1596.

H. M. 1914

Prædikestol (Fig. 5), af fyensk Karakter, rimeligvis gjort i Nyborg, og som nævnt givet 1596 af samme Adelspar som Altertavlen. Storfelternes Arkader, hvis Bueslag er besatte med Diamantkvadre, omfatter stive Akantus-Stængler; i første Felt er heri anbragt et Brockenhuus-Vaaben, i sidste et Jesumonogram, og oprindelig maa der sikkert ogsaa have været et Ulfeld-Vaaben⁵. Foran Hjørnerne staar korintiske Søjler med Skedblade om Skaf-

H. M. 1914

Fig. 6. Bavelse. Gruppe fra sengotisk Altertavle.

ben under syvtakket Krone. Tvm. 113 cm. 1755 fandtes desuden en lille †Klokke med Indskrift: »Christopher von Gabel Armcardt von Badenhaut 1681«, og 1758 nævnes, at »nu nylig« var endnu en lille †Klokke givet af J. L v. Holstein.

GRAVMINDER

Epitafier. †1) Trætavle med Vinger, Top- og Hængestykke; det tredelte Indskriftfelt havde foroven og -neden Skriftsteder, i Midten Gravskrift over

tets nedre Del; paa Gesimsfremspringene er der nymodens drejede Knapper, paa Postamentfremspringene stive Løvemasker og i Postamentfelterne Englehoveder. Egetræet er rensat; kun Frisen har Egetræsmaling, der dækker over Rester af gamle malede Skriftsteder paa Dansk (nævnt 1758). Efter den noget uregelmæssige Sammensætning af Storfelter og Søjler at dømme har Stolen haft en anden Ordning end nu, og 1755-Indberetningens Meddelelse tyder paa, at Stolen oprindelig har været en Lektorieprædikestol sml. Valløby, S. 307.

Stoleværket er nyt. †Degnestol, nævnt 1757 af S. Abildgaard.

Klokke med firlinjet Versalindskrift mellem Rankeværk: »Anno 1697 haver hoyedle og welbaarnne Frue Armgardt Badenhaupt Sahl: He: Stadthalder Christofer von Gabel thill Bauelsøe Gaard etc ladet denne Kloche støbe thill Bauelsøe Kirche Gud thill Ærre og Menigheden thill Erindring om Guds Frycht Samme Thid war He: Peder Wernersen Mandal Sognnepræst thill Bauelsøe og Glumbsøe Mennigheder. Me fecit Friederich Holtzmann Hafniæ«. Paa Klokkelegemet et Alliancevaa-

den himmelsalige Matrone Anna Dorothea Johannesdahter Buch, født i Odense 21. Aug. 1669, gift med Forpagter paa Bavelse Gaard Seign. Jochum Nielson i 9 Aar (4 Sønner, 1 Datter; deraf 1 Søn død), død »efter i mange Aar at have tjent højfornemme Folk saavelsom sit eget Hus med al Troskab« 10. April 1727.

†2) Trætavle med Vinger, Top- og Hængestykke; malet Gravskrift over Seign. Søren Larsen, født paa Routvedgaard i Fyn 1703, af gudfrygtige og velfornemme Forældre: Sr. Lars Pedersen og Mad. Sophie Sørensdatter, kom her til Sjælland 1718, var i 25 Aar Tjener, Forvalter og Forpagter paa Bavelse, gift i 13 Aar, død her 7. Okt. 1748. Gravmindet sat af hans Hustru Elsebet Marie Tønder, født paa Antvorskov Slot 1690, død i Nestved 9. Juni 1752, begravet hos sin Mand.

De to Epitafier hang paa Skibets Nordvæg, men er nedtaget og hugget til Pindebrænde efter 1914.

3) I Korets rundbuede Vinduesniche, i Nordvæggen, er indsat et lille Mindesmærke af Træ (Fig. 7), en Kvindestatue med Palmegren og Laurbærkrans, staaende ved en Urne, hvorpaa malet: »Elise Catarine Kisbye«; paa Fodstykket: »Hun kiæmpede og seirede d. 3. Febr. 1796«.

Gravsten. 1) Figursten (Fig. 8).

Reliefversaler: »Anno 1544 Søndagen nest effter Helige tre Koninger Dag da loed ieg Marine Iwll her nederlege min kiere salige Husbonde Jacop Flæming tiil Bavelse oc forhobes meg med Gudz Hielp selvver med Tiden at lige her under. Gud unde os en salige Opstandelse«. De to Portrætfigurer, Hustruen i Enkedragt, er ikke saa dygtigt gjorte som det beslægtede Arbejde i Holtug, og de flankerende Pilastre er meget enkle. I Frisen foroven fire Anevaaben. Arbejdet skyldes sikkert en Elev eller Medhjælper i Morten Busserts Værksted. Den brunrøde Kalksten, 227 × 134 cm, laa tidligere i Gulvet ved Alteret⁶ og er nu opstillet paa nordre Taarnvæg.

Fig. 7. Bavelse. Gravminde 1796.

V. H. 1929

2) Med Indskrift paa Latin over Christen Thygesen, fordm Sognepræst til Bav(e)lsø og Skielby, »men nu Støv og Skygge«, først i 2 Aar Præst i Nestved, dernæst fra 12. Søndag Trin. 1592 Præst ved nævnte Sogne til Aar □, og Hustru Hyldebor Pedersdatter, gift 8. Søndag Trin. 1593, Moder til 6 Sønner

Fig. 8. Bavelse. Gravsten over Jacob Flemming, død 1544, og Hustru.

S. B. 1931

død 16□. Latinsk Skriftsted (Ps. 22). Fordybede Versaler, hvorover en Barokramme om den opstandne Kristus, for hvem en Præst med sin Hustru knæler; under Kristusfiguren en Medaillon med et Profilhoved. Randskrift (latinsk Sentens). Næstvedarbejde af Abel Schrøders Retning.

Gravstenene Nr. 2 og 4 ligger i Skibets Midtgang, Nr. 3 under Taarnbuen. To Mindetavler, den ene ophængt 23. Sept. 1849 (over en Falden i Slaget

og 7 Døtre, død 16 □. Reliefversaler. Hjørnecirkler med Evangelisttegn over Navneskjolde; mellem de øvre den opstandne Kristus, mellem de nedre to Skjolde (1. med omvendt Anker, 2. med Træ og Hund). Af samme Næstved Stenhugger som Skelby Nr. 2. Ølandssten, 173 × 117 cm.

3) Over VI□ af Christen Tyggesøns Børn: Petter og Jacob Christenssønner, Anne, Metthe, Johanne og Sophie Christensdøtre. Reliefversaler. Hjørneovaler, hvori Englehoveder, Kranie og Timeglas; mellem de øvre en Kartouche med JHS, mellem de nedre Præstens Bomærkeskjold og »Anchora mea Christus«. Af samme Haand somforegaaende. Ølandssten, 162,5 × 57 cm.

4) Med Indskrift paa Latin over M. Daniel Samuelsen, fordm Sognepræst til Bavels og Skelby i 22 Aar, død i sit 50. Aar 6. Febr. 1649, og Hustru Elisa Christensdatter,

ved Fredericia 6. Juli 1849), den anden ophængt over Lærer Niels Jacobsen, ved Hvidovre Skole, Gentofte Sogn, falden som Officersaspirant 29. Juni 1864. »Kjærlighed og agtelsesfuldt Vennesind reiste ham dette Minde d. 29. Juni 1865«.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661—72, 1711—19 (RA). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1758 (LA). — Museumsindberetninger af W. Møllerup og E. Schiødt 1896, af C. M. Smidt og Hugo Matthiessen 1914, Th. Havning 1917. Brev fra J. Kørnerup 31. Aug. 1896. Revideret af C. A. J. og V. H. 1929.

¹ Kronens Skøder II, 391. ² Hist. Tidsskrift 8. R. VI, 32 f. ³ Opmaaling af C. M. Smidt (NM). ⁴ Undersøgellesberetning af J. Kørnerup 1891 (NM). ⁵ Maaske indsat i et Skab paa Frederiksborg. ⁶ Tegning af S. Abildgaard 1757 (NM). ⁷ 1758-Indberetningen nævner kun, at Indskriften stod paa Prædikestolen.

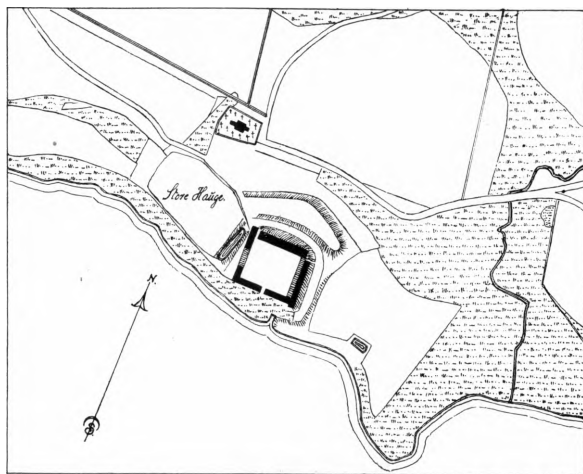

Fig. 9. Bavelse 1776.